

**การถ่ายทอดความรู้แบบมีส่วนร่วมผ่านบทเรียน:
การเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ครัวเรือนชาวประมงในจังหวัดพัทลุง**
**Participatory Knowledge Transfer with Lessons:
Enhancing Economic Security for Fishing Households in Phatthalung Province**

ปुरुวิช พิทยาภินันท์^{1*}
Purawich Phitthayaphinant^{1*}

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการความรู้ของครัวเรือนชาวประมง รวมทั้งเพื่อจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ชาวประมง และเพื่อประเมินผลลัพธ์จากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ชาวประมง โดยเลือกหมู่บ้านชายคลอง ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นพื้นที่วิจัย กลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวประมง ซึ่งใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง การรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสนทนาตามธรรมชาติ การจดบันทึก เทปบันทึกเสียง แบบสอบถามเชิงโครงสร้าง และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏ ผลการวิจัยพบว่า ชาวประมงมีความต้องการความรู้ในเรื่องการทำลูกชิ้นไก่และขนมเปียกปูนกะทิสด ฐานการเรียนรู้แบ่งเป็น 2 ฐาน โดยใช้การสาธิตและการบรรยายโดยวิทยากร ตลอดจนการให้ปฏิบัติจริง ชาวประมงมีความพึงพอใจจากการเข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการโดยภาพรวมในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.48 \pm 0.45$) ความพึงพอใจด้านประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x} = 4.60 \pm 0.54$) รองลงมาคือด้านระยะเวลา สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก ($\bar{x} = 4.52 \pm 0.49$) และด้านวิทยากร ($\bar{x} = 4.40 \pm 0.44$) ตามลำดับ ประเด็นความเหมาะสมของระยะเวลาในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการประกอบอาชีพเสริมมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดและเท่ากัน ($\bar{x} = 4.67 \pm 0.49$) หลังจากนั้น 6 เดือนได้มีการประเมินผลโครงการ ซึ่งพบว่า ชาวประมงส่วนหนึ่งได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการไปใช้ทำอาหารเพื่อรับประทานภายในครัวเรือน รวมทั้งได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่บุคคลอื่น แต่ชาวประมงทั้งหมดไม่ได้นำความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพเสริม เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องเวลา หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประกอบการวางแผนพัฒนาอาชีพให้แก่ครัวเรือนชาวประมงต่อไป

คำสำคัญ: การถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การมีส่วนร่วม ชาวประมง รายได้

Abstract

The aims of this research were to study the information and knowledge needs of fishing households, to provide training workshops for the fishermen, and to evaluate the outcomes of the training workshops for the fishermen. The study area was in Chaiklong village, Phanangtung sub-district, Khuan Kanun district, Phatthalung province. The sample fishermen were selected using purposive selection. Primary data were collected using unstructured interviews, natural conversations, field notes, tape recordings, structured questionnaires, and non-participant observation. The data were analyzed using descriptive statistics and manifest content analyses. The results showed the fishermen needed knowledge concerned with making chicken balls and Pandanus pudding in coconut cream. The workshop featured demonstration and explanation given by the trainers and practical application of the new knowledge and skills by the fishermen. The fishermen were most satisfied with the overall training workshop ($\bar{x} = 4.48 \pm 0.45$). A breakdown of satisfaction of various aspects of the workshops revealed that benefits from the project received the highest average rating ($\bar{x} = 4.60 \pm 0.54$), and it was followed by satisfaction with period of time, place and facility ($\bar{x} = 4.52 \pm 0.49$), and satisfaction with the trainers ($\bar{x} = 4.40 \pm 0.44$). The issues of the appropriateness of the period of time of the training workshop and the practical application of knowledge for part-time self-employment received the highest average rating ($\bar{x} = 4.67 \pm 0.49$). After 6 months, the project was evaluated. It was found that some fishermen had applied the workshop experience to cooking in their households,

¹ คณะเทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง อ. ปาพะยอม จ. พัทลุง 93210

¹ Faculty of Technology and Community Development, Thaksin University, Phatthalung Campus, Pa Phayom, Phatthalung 93210

*Corresponding author, Email: p_paratsanant@yahoo.co.th

and they had transferred the knowledge and experience to the others. However, some of the fishermen had not been able to apply the workshop content to part-time self-employment due to time constraints. Finally, it was found that related government agencies can benefit from the application of these research findings. The findings can enable them to better design and implement occupational development for fishing households.

Keywords: knowledge transfer, training, participation, fisherman, income

คำนำ

ผลการสำรวจเบื้องต้น (reconnaissance survey) จากการสัมภาษณ์ชาวประมงพบว่า สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของ หมู่ที่ 4 (บ้านชายคลอง) ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นที่ราบลุ่ม ทำให้เกิดน้ำท่วมขังได้ง่ายและนาน ในช่วงฤดูฝน ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ทำประมงเป็นอาชีพหลัก เพราะมีอาณาเขตติดกับทะเลสาบสงขลา โดยใช้แรงงานชาย เป็นแรงงานหลัก และมีอาชีพเสริมคือ การทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากกระจูด ซึ่งเป็นการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมและ สืบทอดมาจากรุ่นบรรพบุรุษ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การลองผิดลองถูกมาเป็นเวลานาน โดยใช้แรงงานหญิงเป็นแรงงานหลัก นอกจากนี้หลายครัวเรือนมีที่พักอาศัยอยู่บนพื้นน้ำและไม่มีพื้นที่ถือครองบนพื้นดิน ทำให้ ไม่สามารถปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ในเชิงพาณิชย์ได้ อีกทั้งยังไม่สามารถประกอบอาชีพอื่นได้อย่างอิสระ อันเนื่องมาจากข้อจำกัด ในเรื่องทุนการดำรงชีพ (ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนมนุษย์ และทุนทางสังคม) ได้แก่ ความแปรปรวน ของสภาพภูมิอากาศ ภัยธรรมชาติ ความร่อยหรอของทรัพยากรในท้องถิ่น ระบบคมนาคมขนส่งไม่เอื้ออำนวย ขาดแคลนเงินทุน ไม่มีความรู้ในการประกอบอาชีพอื่น แรงงานครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุซึ่งมีสุขภาพไม่แข็งแรงหรือมีโรคประจำตัว โดยเฉพาะ อย่างยิ่งโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ไม่ได้มีการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มอื่น ๆ นอกพื้นที่ และไม่มีหน่วยงาน/สถาบัน/องค์กรเข้ามาส่งเสริม ความรู้แก่ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

ปัจจุบันครัวเรือนชาวประมงในพื้นที่กำลังประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง อันเนื่องมาจากการจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการที่ไม่เหมาะสมและผิดกฎหมายด้านการประมงตามพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 มาตรา 60 นั่นคือ การใช้กระแสไฟฟ้าทำการประมง (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2560) โดยปราศจากการจัดการจากหน่วยงาน ภาครัฐที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้สัตว์น้ำตายเป็นจำนวนมาก รวมถึงไม่เจริญเติบโต เป็นหมัน และเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ อีกทั้งยังทำให้ระบบนิเวศของแหล่งน้ำเสียสมดุล นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากการจับสัตว์น้ำเกินขนาด เพราะทรัพยากรประมง เป็นทรัพยากรที่ฟื้นฟูได้ แต่อาจสูญสิ้นได้ถ้ามีการจับสัตว์น้ำมากกว่าอัตราการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ตลอดจนทรัพยากรประมงยังมี ลักษณะเป็นทรัพยากรสิ้นรวมหรือทรัพยากรที่ส่วนรวมเป็นเจ้าของ ทำให้การใช้ทรัพยากรดังกล่าวเป็นไปตามหลักการที่ว่า “ใครมาก่อน จะได้รับประโยชน์ก่อน” จนเกิดปรากฏการณ์ “มือใครยาวสาวได้สาวเอา” ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบภายนอกต่อชาวประมง ในรุ่นปัจจุบันและรุ่นหลังคือผลตอบแทนจากการทำประมงจะลดลง เนื่องจากประชากรสัตว์น้ำในแหล่งน้ำมีจำนวนลดลง ทำให้ สัตว์น้ำที่จับได้มีจำนวนลดลงและต้องใช้ต้นทุนการจับสัตว์น้ำสูงขึ้น อันนำมาซึ่งความไม่มั่นคงในอาชีพการทำประมง นอกจากนี้ การทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากกระจูดเป็นอาชีพเสริมยังประสบกับปัญหาการขาดแคลนกระจูด ทำให้ชาวประมงไม่สามารถ ผลิตผลิตภัณฑ์ดังกล่าวได้ตามที่ควรจะเป็น

ปัญหาการขาดแคลนกระจูดเป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของครัวเรือนชาวประมงในพื้นที่ ซึ่งใช้กระจูดเป็น วัตถุดิบหลักในการผลิตผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากกระจูด เช่น กระเป่า เสื่อ เสื่อสำหรับปูโต๊ะ แผ่นรองแก้ว/จาน เนื่องจาก กระจูดซึ่งหามาจากเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยถูกนกฟริกทำลาย และไม่สามารถป้องกันความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ ทำให้ต้อง ซื้อกระจูดจากพ่อค้าที่เข้ามาขายในพื้นที่ และราคากระจูดมีการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ นอกจากนี้ในปัจจุบันมีการใช้ เครื่องรีดกระจูดแทนหินรีดกระจูดกันมากขึ้น เพราะมีความสะดวกและรวดเร็วกว่า ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตผลิตภัณฑ์หัตถกรรม จักสานจากกระจูดสูงขึ้น ขณะที่ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากกระจูดที่ขายได้มีจำนวนลดลงจากในอดีต อีกทั้งบางครัวเรือน ทำการผลิตตามคำสั่งซื้อของพ่อค้า/แม่ค้าที่ขายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากกระจูดในร้านค้าบริเวณอุทยานนกน้ำทะเลน้อย เท่านั้น ทำให้เกิดการว่างงานชั่วคราวและการว่างงานแบบแฝง เพราะในปัจจุบันนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ทะเลน้อยมีจำนวนไม่แน่นอน ซึ่งมีผลต่อจำนวนผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากกระจูดที่ขายได้ รวมถึงขอบเขตและขนาดของ ตลาดรองรับผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากกระจูดยังอยู่ในวงจำกัด จึงทำให้รายได้จากผลิตภัณฑ์เหล่านี้ของครัวเรือนชาวประมง มีความไม่แน่นอนตามไปด้วย

จากปัญหาดังที่กล่าวไปข้างต้น ทำให้ชาวประมงมีความเครียดและความวิตกกังวลเกี่ยวกับรายได้ที่ลดลงหลายพันบาท และไม่แน่นอน ขณะที่รายจ่ายยังคงที่หรือเพิ่มขึ้นในบางช่วง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนชาวประมง

ให้ดีขึ้น การวิจัยครั้งนี้ได้ตระหนักดีว่า การประกอบอาชีพใด ๆ ก็ตาม จะต้องอาศัยความรู้เป็นพื้นฐาน และได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมความรู้ในรูปแบบของการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นวิธีการเพิ่มพูนความรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ รวมถึงสามารถนำสิ่งที่ได้รับการฝึกอบรมไปปฏิบัติงานในสถานการณ์จริงได้ อีกทั้งการถ่ายทอดความรู้ผ่านกิจกรรมการฝึกอบรมยังมีส่วนช่วยเสริมความรู้ในเรื่องนั้นที่อยู่ในรูปความรู้ชัดแจ้งด้วย เช่น ความรู้ในเอกสาร (ลั่นทม จอนจวบทรง และณรร ธรรมบุญวิธ, 2556) ลักษณะของการฝึกอบรมประเภทนี้แบ่งการดำเนินการได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการให้ความรู้จากวิทยากรเพื่อเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม และส่วนที่ 2 เป็นการปฏิบัติการของผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยการนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติ (ฐิระ ประวาลพฤษ, 2538) นอกจากนี้ บุหลัน กุลวิจิตร (2560) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นวิธีการที่น่าสนใจ ไม่น่าเบื่อ และช่วยฝึกทักษะให้กับผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้หากมีทีมงานในจำนวนที่เหมาะสม และช่วยกันดูแลให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติให้มากที่สุดจะได้ผลดียิ่งขึ้น

การวิจัยครั้งนี้ได้ถ่ายทอดความรู้แบบมีส่วนร่วมผ่านบทเรียนด้วยการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ชาวประมง ซึ่งทำให้ชาวประมงได้ทั้งความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากการปฏิบัติจริงในเรื่องที่ต้องการ ตลอดจนสามารถนำสิ่งที่ได้รับนี้ไปใช้ประกอบอาชีพเสริม เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาความต้องการความรู้ของครัวเรือนชาวประมง (2) เพื่อจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ชาวประมง และ (3) เพื่อประเมินผลลัพธ์จากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ชาวประมง การวิจัยครั้งนี้จะทำให้ชาวประมงที่เข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการมีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง เพื่อนำไปใช้ประกอบอาชีพเสริม อันจะนำไปสู่การลดความเสี่ยงด้านรายได้ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ชาวประมงได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์อีกด้วย นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเกษตร สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล สถาบันการศึกษา สามารถนำไปใช้ในการประกอบการวางแผนพัฒนาอาชีพให้แก่ครัวเรือนชาวประมงในพื้นที่วิจัย และพื้นที่อื่นที่มีบริบทแวดล้อมใกล้เคียงกันหรือคล้ายคลึงกันได้

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการในจังหวัดพัทลุง โดยเลือกหมู่ที่ 4 ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นพื้นที่วิจัยตามเหตุผลที่ได้กล่าวไปแล้ว สำหรับวัตถุประสงค์ประการแรก ได้รวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนมีนาคม โดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างตามประเด็น/แนวคำถามที่กำหนดไว้ และการสนทนาตามธรรมชาติในกรณีที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมหรือคำอธิบายเพิ่มเติมจากสิ่งที่สังเกตเห็นขณะรวบรวมข้อมูล (ศิริพร จิรวัฒนกุล, 2555) เกี่ยวกับความต้องการที่จะประกอบอาชีพเสริมและความรู้ที่ต้องการ โดยเฉพาะเจาะจงเฉพาะความรู้ด้านการทำอาหารเท่านั้น เนื่องจากชาวประมงมีความเห็นว่า การทำอาหารใช้เงินทุนไม่มาก รวมทั้งสามารถจัดหาวัตถุดิบและอุปกรณ์ในการทำอาหารได้ง่ายจากที่พักอาศัยหรือในตลาดชุมชน และมีขั้นตอนการทำไม่ยุ่งยาก กลุ่มตัวอย่าง คือ ครัวเรือนชาวประมงจำนวน 40 ครัวเรือน (1 ครัวเรือนต่อตัวแทนชาวประมง 1 ราย) ซึ่งใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์ในการเลือก คือ เป็นครัวเรือนชาวประมงที่มีการทำประมงเป็นอาชีพหลัก และทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากกระจูดเป็นอาชีพเสริม รวมทั้งได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง และปัญหาเกี่ยวกับกระจูดดังที่ได้กล่าวไปแล้ว การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่และค่าร้อยละ รวมถึงใช้การจัดอันดับเพื่อเลือกบทเรียนสำหรับจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของครัวเรือนชาวประมง ตลอดจนการวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏ

สำหรับวัตถุประสงค์ประการที่ 2 ได้วางแผนเตรียมความพร้อมในการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการโดยประสานงานไปยังผู้ใหญ่บ้านของหมู่ที่ 4 ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เพื่อจัดเตรียมสถานที่ที่ใช้ในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ นั่นคือ ศาลาหมู่บ้าน และนัดหมายตัวแทนครัวเรือนชาวประมงที่มีความสะดวกหรือความสมัครใจและพร้อมที่จะเป็นผู้เรียนรู้ซึ่งมีจำนวน 15 ราย นอกจากนี้ได้จัดหาวัตถุดิบและอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งจัดเตรียมเนื้อหาและสื่อ ได้แก่ บอร์ดความรู้ แผ่นพับ ตลอดจนใบลงทะเบียนและแบบสอบถามเชิงโครงสร้างเกี่ยวกับความพึงพอใจจากการเข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อใช้ประเมินผลโครงการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ (1) ความพึงพอใจด้านวิทยากร (2) ความพึงพอใจด้านระยะเวลา สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก และ (3) ความพึงพอใจด้านประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ ในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการได้ดำเนินการในวันที่ 11 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2561 โดยใช้การสาธิตวิธีประกอบการบรรยาย และเปิดโอกาสให้ชาวประมงได้ปฏิบัติจริงหรือมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งนรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2542 อ้างโดย นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2547) ได้กล่าวว่า การสร้างทักษะที่เหมาะสมควรใช้การสาธิตวิธี ซึ่งเป็นการแสดงการปฏิบัติ

ในขั้นตอนต่าง ๆ ให้ชาวประมงได้เห็น ขณะที่นิรันดร์ จุลทรัพย์ (2544) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า การสาธิตเหมาะสำหรับการฝึกอบรมที่ต้องแสดงให้เห็นขั้นตอนตามลำดับ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเข้าใจได้อย่างชัดเจนกว่าการฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว และสมคิด บางโม (2549) ได้กล่าวว่า การสาธิตมีความน่าเชื่อถือสูง ช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว และเป็นวิธีที่ช่วยเพิ่มทักษะของผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ดี ไม่น่าเบื่อ และสามารถปฏิบัติได้หลายครั้ง

ในวัตถุประสงค์ประการที่ 2 นี้ยังได้มีการรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสนทนาตามธรรมชาติและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมอีกด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงการวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏ ข้อคำถามความพึงพอใจจากการเข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการมีลักษณะแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ 5 แทนมากที่สุด 4, 3, 2 และ 1 แทน มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ตามลำดับ โดยกำหนดเกณฑ์การประเมินระดับความพึงพอใจตามวิธีการหาอันตรภาคชั้นของธำนิษฐ์ ศิลปจารุ (2555) คือ มากที่สุด (4.21-5.00 คะแนน) มาก (3.41-4.20 คะแนน) ปานกลาง (2.61-3.40 คะแนน) น้อย (1.81-2.60 คะแนน) และน้อยที่สุด (1.00-1.80 คะแนน)

สำหรับวัตถุประสงค์ประการสุดท้าย หลังการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการผ่านไปแล้ว 6 เดือน คือ ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ได้มีการรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างตามประเด็น/แนวคำถามที่กำหนดไว้ การสนทนาตามธรรมชาติ การจดบันทึก เทปบันทึกเสียง และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อติดตามผลลัพธ์หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อชาวประมงจำนวน 15 รายที่เข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และตอบคำถามที่ว่า ชาวประมงได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการไปใช้ประโยชน์หรือไม่ อย่างไร การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏ

ผลการศึกษาและวิจารณ์

ความต้องการความรู้ของครัวเรือนชาวประมงในพื้นที่วิจัย

ชาวประมงทั้งหมดมีความต้องการที่จะประกอบอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มช่องทางในการสร้างรายได้และรายได้ให้แก่ครัวเรือน อันนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แสดงให้เห็นว่า ชาวประมงมีความต้องการความมั่นคงในอาชีพตามทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ในขั้นที่ 2 คือ ความต้องการความปลอดภัย (ชูชัย สมितिไกร, 2554) และความต้องการขั้นพื้นฐานของเกษตรกรในขั้นต่ำสุด นั่นคือ ความต้องการด้านความมั่นคงและความปลอดภัยตามที่พนิต เข้มทอง (2528) ได้กล่าวไว้ ทั้งนี้เนื่องจากความเสี่ยงและความไม่แน่นอนที่ชาวประมงเผชิญอยู่ ตัวอย่างเช่น ราคาสินค้าอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภคที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้ค่าครองชีพและค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ประกอบกับภัยธรรมชาติ ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของชาวประมง ทำให้สภาวะในความเป็นจริง หรือสภาวะที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ ณ ปัจจุบัน ชาวประมงมีรายได้ไม่แน่นอนและไม่เพียงพอกับรายจ่ายในครัวเรือน มีความแตกต่างจากสภาวะในอุดมคติ หรือสภาวะที่ชาวประมงมีความปรารถนา การมีรายได้ที่แน่นอนและเพียงพอกับรายจ่ายในครัวเรือน อีกทั้งชาวประมงบางรายยังประสบกับปัญหานี้สิน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการก้าวสู่เศรษฐกิจฐานที่ดีขึ้น ส่งผลให้ชาวประมงเล็งเห็นถึงความจำเป็นของการประกอบอาชีพเสริมที่เหมาะสม กล่าวคือ อาชีพเสริมนั้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อการทำงานหลัก หรือสามารถทำควบคู่กับอาชีพหลักได้ เพราะเป็นการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของชาวประมง ซึ่งภานุภา แฉ่มดอน (2551) ได้รายงานว่าการเข้าสู่อาชีพเสริมของบุคคลเป็นผลมาจากการที่บุคคลนั้นมีฐานะยากจน รวมถึงการได้รับคำแนะนำจากญาติพี่น้องและคนรู้จัก

ความรู้ด้านการทำอาหารที่ชาวประมงต้องการมีทั้งหมด 5 เรื่อง เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ การทำลูกชิ้นไก่ (15 คน (37.50%)) ขนมเปียกปูนกะทิสด (13 คน (32.50%)) การทำวุ้นมะพร้าว (6 คน (15.00%)) น้ำสมุนไพรร (3 คน (7.50%)) และมะละกอแก้ว (3 คน (7.50 %)) ตามลำดับ เนื่องจากเป็นอาหารที่สามารถทำเองได้ที่บ้าน มีขั้นตอนการทำไม่ยุ่งยาก และใช้ระยะเวลาในการทำไม่นาน โดยได้เลือกเรื่องที่มีค่าความถี่และค่าร้อยละสูงสุด 2 อันดับแรก คือ การทำลูกชิ้นไก่ และขนมเปียกปูนกะทิสด เป็นบทเรียนสำหรับจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของ จุฑา พิรพัชระ (2550) ที่รายงานว่าการเปิดร้านเบเกอรี่เป็นเรื่องที่ประชาชนในพื้นที่วิจัยต้องการรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีมากที่สุด รวมถึงมีความต้องการความรู้ในเรื่องการทำขนมไทย และงานวิจัยของ จักรพงษ์ จิระแพทย์ และคณะ (2556) ที่รายงานว่าการทำขนมเป็นเรื่องหนึ่งที่ประชาชนในพื้นที่วิจัยให้ความสนใจและต้องการให้มีการจัดฝึกอบรม โดยพรสุลย์ นิลวิเศษ และพจน์ พรหมบุตร (2546) ได้ให้แนวคิดว่าการจัดฝึกอบรมให้แก่เกษตรกรต้องสามารถตอบสนองความต้องการของเกษตรกรได้ และเกษตรกรมีความสนใจที่จะเรียนรู้ในเรื่องนั้น ขณะที่กานดา จันทรย์แย้ม (2556) และชูชัย สมितिไกร (2556) ได้กล่าวว่า การวิเคราะห์ความต้องการในการฝึกอบรมเป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญมาก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นสำหรับการออกแบบและพัฒนาโครงการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย และเกิดประโยชน์สูงสุด

การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ชาวประมงในพื้นที่วิจัย

ชาวประมงที่เข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นเพศหญิงที่มีอายุอยู่ในวัยกลางคนทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีคนรุ่นใหม่ (บุตรของชาวประมง) ที่อยู่ในวัยเรียนได้เข้าไปสังเกตการณ์อีกด้วย ซึ่งการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ชาวประมงมีการดำเนินการตามลำดับ โดยเริ่มจากการให้ชาวประมงที่เข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการลงทะเบียน (Figure 1) ต่อมาพิธีกรชี้แจงรายละเอียดและวัตถุประสงค์ของโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ คือ เพื่อให้ชาวประมงมีความรู้และทักษะในการทำลูกชิ้นไก่และขนมเปียกปูนกะทิสด รวมทั้งสามารถนำความรู้และทักษะดังกล่าวไปใช้ประกอบอาชีพเสริมได้ จากนั้นทำการแบ่งชาวประมงออกเป็น 2 กลุ่มตามความสมัครใจโดยให้เลือกกันเอง (กลุ่มที่ 1 จำนวน 8 คน และกลุ่มที่ 2 จำนวน 7 คน) เพื่อเตรียมเข้าฐานการเรียนรู้ 2 ฐาน ประกอบด้วย ฐานการเรียนรู้ที่ 1 การทำลูกชิ้นไก่ และฐานการเรียนรู้ที่ 2 การทำขนมเปียกปูนกะทิสด โดยมีผู้ขายลูกชิ้นไก่และผู้ขายขนมเปียกปูนกะทิสดเป็นวิทยากรหลัก และนิสิตจำนวน 5 คน เป็นวิทยากรรอง (Figure 2) ซึ่งนิรันดร์ จุลทรัพย์ (2544) สมคิด บางโม (2549) และชูชัย สมิทธิไกร (2556) ได้กล่าวว่า การสาธิตเหมาะกับกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรมขนาดเล็กหรือจำนวนน้อย เพราะจะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมองเห็นวิทยากรและสิ่งที่กำลังสาธิตได้อย่างชัดเจน ในทำนองเดียวกันวิบูลย์ บุญยธโรกุล (2545) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรมกลุ่มขนาดเล็ก คือ จำนวนไม่เกิน 15 คน สามารถรักษาระดับปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิทยากรและผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ดี เนื่องจากจำนวนผู้เข้ารับการอบรมมีไม่มาก ทำให้วิทยากรสามารถดูแลผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้อย่างทั่วถึง

หลังจากนั้นชาวประมงกลุ่มแรกเข้าฐานการเรียนรู้ที่ 1 การทำลูกชิ้นไก่ ส่วนชาวประมงกลุ่มที่ 2 เข้าฐานการเรียนรู้ที่ 2 การทำขนมเปียกปูนกะทิสด ทั้งนี้ในแต่ละฐานจะใช้ระยะเวลาประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที เมื่อครบตามระยะเวลาที่กำหนด จะให้ชาวประมงทั้ง 2 ฐานเปลี่ยนไปเรียนรู้อีกฐานหนึ่ง และในช่วงสุดท้ายพิธีกรกล่าวสรุปและปิดโครงการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

Figure 1 Registration of the fishermen in the study area.

Figure 2 The training workshop for the fishermen in the study area.

บทเรียนแรกเป็นการทำลูกชิ้นไก่ วัตถุดิบที่ใช้ คือ เนื้อไก่ เกลือ น้ำตาลทราย พริกไทยป่น ผงฟู แป้งข้าวโพด น้ำเปล่า และน้ำจิ้มไก่ ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ คือ เตาแก๊ส เครื่องปั่น กะละมัง และช้อนตัก สำหรับขั้นตอนการทำลูกชิ้นไก่มิดังนี้

ขั้นที่ 1 ล้างเนื้อไก่ให้สะอาดแล้วหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ

ขั้นที่ 2 นำเนื้อไก่มาปั่นจนละเอียด

ขั้นที่ 3 ผสมเครื่องหมักลูกชิ้นโดยใช้เกลือ น้ำตาลทราย พริกไทยป่น ผงฟู แป้งข้าวโพด และน้ำเปล่ามาผสมให้เข้ากัน

ขั้นที่ 4 นำเนื้อไก่ที่ได้จากขั้นที่ 2 ผสมกับเครื่องหมักลูกชิ้น แล้วนวดให้เข้ากัน หรือนวดไปเรื่อย ๆ จนเนื้อไก่เริ่มเหนียว

ขั้นที่ 5 ต้มน้ำให้ร้อนระดับปานกลาง จากนั้นขยี้เนื้อไก่ให้เต็มมือแล้วบีบลงไปในหม้อ และรอให้สุกประมาณ 2-3 นาที

ขั้นสุดท้าย ใช้ตะแกรงตักลูกชิ้นขึ้นจากหม้อ แล้วนำไปใส่ในภาชนะที่เตรียมไว้

บทเรียนที่ 2 เป็นการทำขนมเปียกปูนกะทิสด วัตถุดิบที่ใช้ คือ แป้งข้าวเจ้า แป้งมันสำปะหลัง น้ำปูนใส น้ำใบเตย เกลือ น้ำตาลทรายแดง น้ำตาลปีบ หัวกะทิ และงาขาวคั่ว ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ คือ กระทะเทพลอน ไม้พาย ช้อนตัก ถ้วยตวง เครื่องปั่น ผ่าขาวบาง ช้อนพลาสติก เต้าแก๊ส ตาซั้งกริม ถ้วย และถ้วยพลาสติก สำหรับขั้นตอนการทำขนมเปียกปูนกะทิสดมีดังนี้

ขั้นที่ 1 นำแป้งข้าวเจ้า แป้งมันสำปะหลัง น้ำปูนใส และน้ำใบเตย มาผสมกันในถ้วย แล้วนวดให้เข้ากันหรือเป็นเนื้อเดียวกัน

ขั้นที่ 2 ใส่เกลือ น้ำตาลทรายแดง และน้ำตาลปีบลงไปผสมแล้วนวดต่อจนเป็นเนื้อเดียวกัน

ขั้นที่ 3 กรองส่วนผสมที่ได้ด้วยตะแกรง 1 รอบ

ขั้นที่ 4 นำส่วนที่กรองได้ไปกวนในกระทะโดยใช้ไฟระดับปานกลาง เมื่อแป้งเริ่มจับตัวเป็นก้อน ให้ลดไฟลงเป็นไฟอ่อน แล้วค่อย ๆ กวนต่อจนส่วนผสมทั้งหมดเป็นเนื้อเดียวกัน และทดลองใช้ไม้พายตักแป้งขึ้นมา หากแป้งเหนียวติดไม้พายแสดงว่าใช้ได้แล้ว จากนั้นให้ตักใส่ภาชนะที่เตรียมไว้

ขั้นที่ 5 ทำกะทิสาดหน้าขนมเปียกปูนโดยนำหัวกะทิใส่ลงในหม้อ แล้วจึงเติมเกลือ จากนั้นใส่แป้งข้าวเจ้าตามลงไป คนส่วนผสมจนเดือด

ขั้นสุดท้าย ตักน้ำกะทิสาดลงบนขนมเปียกปูน พร้อมโรยงาขาวคั่ว

เมื่อมีการประเมินผลการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้พบว่า ชาวประมงมีความพึงพอใจโดยภาพรวมในระดับมากที่สุด มีคะแนนเฉลี่ย 4.48 ± 0.45 คะแนน (Table 1) เมื่อพิจารณาความพึงพอใจเป็นรายด้านพบว่า ความพึงพอใจด้านประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดที่สุด คือ 4.60 ± 0.54 คะแนน แสดงว่า ชาวประมงมีความพึงพอใจมากที่สุดในด้านนี้ โดยประเด็นการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการประกอบอาชีพเสริม และความรู้ที่ได้รับหลังการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการมีคะแนนเฉลี่ย 4.67 ± 0.49 และ 4.53 ± 0.64 คะแนน ตามลำดับ แสดงว่า ชาวประมงมีความพึงพอใจมากที่สุดใน 2 ประเด็นนี้ ความพึงพอใจด้านสถานที่/อุปกรณ์/ระยะเวลา/อาหารว่าง มีคะแนนเฉลี่ยในอันดับรองลงมา คือ 4.52 ± 0.49 คะแนน แสดงว่า ชาวประมงมีความพึงพอใจมากที่สุดในด้านนี้ โดยประเด็นความเหมาะสมของระยะเวลาในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด คือ 4.67 ± 0.49 คะแนน รองลงมาคือความพร้อมของอุปกรณ์ ความเหมาะสมของสถานที่ และความเหมาะสมของอาหารว่าง มีคะแนนเฉลี่ย 4.53 ± 0.52 , 4.47 ± 0.64 และ 4.40 ± 0.51 คะแนน ตามลำดับ แสดงว่า ชาวประมงมีความพึงพอใจมากที่สุดในทุกประเด็นของด้านนี้ สำหรับความพึงพอใจด้านวิทยากรมีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 4.40 ± 0.44 คะแนน แต่ถือว่า ชาวประมงมีความพึงพอใจมากที่สุดในด้านนี้ โดยประเด็นการตอบคำถามมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด คือ 4.53 ± 0.52 คะแนน ส่วนประเด็นความรู้ในเรื่องที่บรรยาย และความสามารถในการอธิบายเนื้อหา มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากัน คือ 4.47 ± 0.52 คะแนน สำหรับประเด็นความครบถ้วนของเนื้อหา และการใช้เวลาตามที่กำหนดมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากัน คือ 4.27 ± 0.46 คะแนน แสดงว่า ชาวประมงมีความพึงพอใจมากที่สุดในทุกประเด็นของด้านนี้

เห็นได้ว่า ชาวประมงมีความพึงพอใจมากที่สุดในทุกด้านและทุกประเด็น ซึ่งความพึงพอใจจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความต้องการได้รับการตอบสนอง เนื่องจากก่อนการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการได้ทำการสำรวจความรู้ด้านการทำอาหารที่ชาวประมงต้องการเพื่อนำไปใช้ประกอบอาชีพเสริม ตลอดจนระยะเวลาและสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับใช้ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวประมงได้มีส่วนร่วมหรือร่วมคิดและร่วมวางแผนในการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ดังนั้นหัวข้อสำหรับการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ระยะเวลา และสถานที่ที่ใช้ในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการจึงสอดคล้องหรือเป็นไปตามความต้องการที่แท้จริงของชาวประมง ทั้งนี้ได้ตระหนักดีว่า หากความต้องการไม่ถูกตอบสนองตามที่ควรจะเป็น จะเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้และการพัฒนา อีกทั้งชาวประมงยังมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประกอบอาชีพเสริมตามที่คาดหวังไว้ในเบื้องต้น ซึ่งวิจิตร อวระกุล (2535) ได้กล่าวว่า ผู้ใหญ่จะเรียนได้ดีเมื่อมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเรียน รวมทั้งจะเรียนเมื่อเผชิญกับปัญหาที่ตนเองไม่สามารถแก้ได้ รวมทั้งสิ่งที่เรียนเป็นประโยชน์ มีสาระ และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้ ขณะที่บุญธรรม จิตตอนันต์ (2536) ได้ให้หลักการเรียนรู้ประการหนึ่งว่า มีความต้องการที่จะเรียน กล่าวคือ หากผู้เรียนมีความต้องการรู้หรือสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความต้องการที่จะเรียน และทำให้การเรียนเกิดประสิทธิผลและวิบุลย์ บุญยโรกุล (2545) ได้กล่าวว่า ผู้ใหญ่ส่วนใหญ่ไม่ต้องการเรียนเพื่อหาความรู้โดยไม่มีจุดหมาย แต่จะเรียนเมื่อเห็นว่าสิ่งนั้นมีคุณค่าต่อตนเองที่จะรู้ นอกจากนี้ Wathne et al. (1996) ได้กล่าวว่า บุคคลจะสนใจรับความรู้ก็ต่อเมื่อความรู้นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลนั้นเป็นหลัก

ผลการวิจัยดังที่กล่าวไปแล้วมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของ จุฑา พิศุทธิ์ (2550) ที่รายงานว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจมากที่สุดในด้านกระบวนการฝึกอบรม ประเด็นหลักสูตรและเนื้อหาตรงตามความต้องการ เอกสารและสื่อประกอบการฝึกอบรม วัสดุอุปกรณ์ภายในห้องปฏิบัติการ ความเชี่ยวชาญของวิทยากร การเตรียมงานของวิทยากร และ

ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้และทักษะของวิทยากร และในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการฝึกอบรม ประเด็นการบริการอาหาร ในทำนองเดียวกันงานวิจัยของ วัฒนภรณ์ ไชศรีตนชัย และคณะ (2560) ได้รายงานว่า ครูที่เข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการมีความพึงพอใจมากที่สุดต่อการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามหลักสูตรการทำเบเกอรี่เพื่อสุขภาพ

Table 1 Fishermen' satisfaction on the training workshop.

							(n = 15)
Aspect	Most	High	Moderate	Less	Least	$\bar{x}$	S.D.
1. Trainers						4.40	0.44
						(Most)	
1.1 Ability to answer questions	8 (53.33%)	7 (46.67%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	4.53 (Most)	0.52
1.2 Content knowledge	7 (46.67%)	8 (53.33%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	4.47 (Most)	0.52
1.3 Ability to explain	7 (46.67%)	8 (53.33%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	4.47 (Most)	0.52
1.4 Content completeness	4 (26.67%)	11 (73.33%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	4.27 (Most)	0.46
1.5 Spending time on the schedule	4 (26.67%)	11 (73.33%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	4.27 (Most)	0.46
2. Period of time, place, and facility						4.52	0.49
						(Most)	
2.1 Appropriateness of the period of time of the training workshop	10 (66.67%)	5 (33.33%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	4.67 (Most)	0.49
2.2 Equipment availability	8 (53.33%)	7 (46.67%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	4.53 (Most)	0.52
2.3 Suitability of the place	8 (53.33%)	6 (40.00%)	1 (6.67%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	4.47 (Most)	0.64
2.4 Suitability of light meal	6 (40.00%)	9 (60.00%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	4.40 (Most)	0.51
3. Gaining benefits from the project						4.60	0.54
						(Most)	
3.1 Applying knowledge for part-time self-employment	10 (66.67%)	5 (33.33%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	4.67 (Most)	0.49
3.2 Gaining knowledge after the training workshop	9 (60.00%)	5 (33.33%)	1 (6.67%)	0 (0.00%)	0 (0.00%)	4.53 (Most)	0.64
Overall						4.48 (Most)	0.45

การเตรียมความพร้อมในการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ได้ใช้ระยะเวลามากกว่า 1 เดือน ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมเนื้อหาสำหรับบทเรียนที่ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ รวมถึงการเตรียมสื่อ อุปกรณ์ และสถานที่ ตลอดจนมีการจัดตารางเวลาในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติที่แน่นอน ซึ่งเป็นไปตามที่นิรันดร์ จุลทรัพย์ (2544) และสมคิด บางโม (2549) ได้กล่าวว่า การสาธิตต้องใช้เวลามากมาย รวมถึงวิบูลย์ บุญยธโรกุล (2545) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรมให้ได้ผลเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาในการเตรียมการ ตั้งแต่การหาความจำเป็นในการฝึกอบรมไปจนถึงการจัดทำบทเรียนและสื่อ ขณะที่บุหลัน กุลวิจิตร (2560) ได้กล่าวไว้ว่า การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ต้องเตรียมการค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการจัดเตรียมวัสดุ

อุปกรณ์ รวมถึงระยะเวลาต้องมีความเหมาะสมกับเนื้อหา นอกจากนี้สมิต สัจฉกร (2547) และมนัส ชูผกา และคณะ (2559) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า สื่อ อุปกรณ์ และสถานที่ถือเป็นองค์ประกอบหลักในการถ่ายทอดความรู้ที่ต้องมีการจัดเตรียม เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ ตลอดจนนิพนธ์ชัย พัฒนพงศา (2547) ได้กล่าวว่า การเตรียมกิจกรรม สื่อ และวัสดุอุปกรณ์ รวมถึงการซักซ้อมและการวางแผนเตรียมการล่วงหน้าของวิทยากรมีความจำเป็นมาก นอกจากนี้วิทยากรยังเป็นผู้ที่ใช้ภาษาถิ่นได้เป็นอย่างดี จึงสามารถสื่อสารหรืออธิบายบทเรียนให้ชาวประมงที่เข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเข้าใจได้ง่าย รวมทั้งวิทยากรมีความเต็มใจที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชาวประมง ซึ่งถือเป็นแรงจูงใจภายใน (สิทธิโชค วรรณสันติกุล, 2546)

ระหว่างการทำฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม โดยให้ชาวประมงมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ หรือได้เห็น ได้ยิน และได้ฝึกปฏิบัติในทุกขั้นตอน ประกอบกับการใช้สื่อที่ช่วยให้ชาวประมงเข้าใจเนื้อหามากขึ้น จึงกระตุ้นให้ชาวประมงเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ อีกทั้งจากการสังเกตยังพบว่า ชาวประมงทุกรายมีความตั้งใจในการเรียนรู้ แต่ละฐานการเรียนรู้ และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติร่วมกับวิทยากรเป็นอย่างดี โดยมีชาวประมงรายหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า "...การให้พวกเราได้ลงทำจริง ๆ มันดีนะ เพราะมันทำให้พวกเราได้เข้าใจตรงกันว่าทำแบบนี้ เวลากลับไปลงทำที่บ้านจะได้ทำถูก..." ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนัส ชูผกา และคณะ (2559) ที่รายงานว่า การสาธิตและการฝึกปฏิบัติเป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ได้ผล อีกทั้งจิตร อาวะกุล (2535) ได้กล่าวว่า ผู้ใหญ่ต้องการการเรียนรู้ที่ลงมือปฏิบัติมากกว่าการฟังบรรยายนาน ๆ หรือการท่องจำ ขณะทีวบุญ บุญยธโรกุล (2545) ได้กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้จะมีมากขึ้น ถ้าผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ปฏิบัติจริง หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้นจึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมมากที่สุด ตลอดจนพรสุลย์ นิลวิเศษ และพจน์ พรหมบุตร (2546) ได้กล่าวว่า ในการจัดฝึกอบรมให้แก่เกษตรกรควรเป็นภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี เพื่อให้เกษตรกรเกิดทักษะ ส่วนสมคิด บางโม (2549) ได้กล่าวว่า ประสบการณ์ตรงและการสาธิตเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการรับรู้ได้ในระดับมาก อีกทั้ง Zeus and Skiffington (2002) ได้กล่าวว่า การให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ลงมือปฏิบัติจริง ถือเป็นวิธีการฝึกทักษะให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม และทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ ตลอดจนสร้าง ความมั่นใจในการปฏิบัติอีกด้วย (สมิต สัจฉกร, 2547) นอกจากนี้งานวิจัยของ ล้นทม จอนจบทรง และณธกร ธรรมบุญวิศ (2556) ได้รายงานว่า การฟังเพียงอย่างเดียวจะทำให้ทำหรือปฏิบัติไม่เป็น เพราะสภาพแวดล้อมมีความแตกต่างกัน จึงต้องมีการดูการทำและได้ฝึกปฏิบัติ จึงจะทำได้ นอกจากนี้มีข้อเสนอแนะจากชาวประมงส่วนใหญ่ว่า ควรจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการอีก เพราะเป็นโครงการที่ทำให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์ แสดงให้เห็นว่า ชาวประมงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และความรู้ที่ชาวประมงได้รับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งจำนงค์ จุลเอียด (2552) ได้รายงานว่า การฝึกอบรมมีผลต่อการเรียนรู้เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร

ผลลัพธ์จากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ชาวประมงในพื้นที่วิจัย

หลังจากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการผ่านไป 6 เดือน มีการศึกษาพบว่า มีชาวประมงเพียง 7 รายเท่านั้นที่นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ คือ นำไปใช้ทำอาหารเพื่อรับประทานภายในครัวเรือน เพราะอาหารทั้ง 2 รายการนั้นสามารถทำได้ด้วยตนเองที่บ้าน รวมทั้งระหว่างการทำฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ชาวประมงได้มีการจดบันทึกเกี่ยวกับวัตถุดิบที่ใช้และขั้นตอนการทำอย่างละเอียด ส่งผลให้ครัวเรือนมีอาหารให้บริโภคอย่างหลากหลายขึ้น และแสดงให้เห็นว่า การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ช่วยเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ตามจุดมุ่งหมายโดยทั่วไปของการฝึกอบรม (นิรันดร์ จุลทรัพย์, 2544; สมคิด บางโม, 2549) นอกจากนี้ชาวประมงในจำนวนนี้ได้มีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์การทำอาหารทั้ง 2 รายการให้แก่สมาชิกในครัวเรือนที่อยู่ในที่พักอาศัยเดียวกัน รวมถึงญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และคนรู้จัก ซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์โดยตรงหรือแบบเผชิญหน้าโดยการไปมาหาสู่กันถึงที่พักอาศัยบ่อยครั้งและสม่ำเสมอ

ชาวประมงส่วนที่เหลือไม่ได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการไปต่อยอดหรือใช้ประโยชน์ใด ๆ เนื่องจากก่อนการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ครัวเรือนชาวประมงมีรายได้จากผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากกระจูดที่ไม่แน่นอน ทำให้ชาวประมงมีความต้องการที่จะประกอบอาชีพเสริมอื่น แต่ภายหลังการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ชาวประมงได้กลับมาทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากกระจูดเหมือนเดิม เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ทะเลน้อยมีจำนวนมากขึ้น ทำให้พ่อค้า/แม่ค้าที่ขายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากกระจูดในร้านค้าบริเวณอุทยานนกน้ำทะเลน้อย สั่งซื้อผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากกระจูดของชาวประมงมากขึ้น และการทำงานผลิตภัณฑ์ดังกล่าวใช้เวลาค่อนข้างนาน ทำให้ชาวประมงมีเวลาว่างน้อยลง จึงไม่ได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการไปใช้ประโยชน์

นอกจากนี้ยังพบว่าชาวประมงไม่มีความมั่นใจในเรื่องการขายลูกชิ้นไก่และขนมเปียกปูนกะทิสด เพราะไม่มีประสบการณ์การทำอาหารขายมาก่อน จึงเกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับรสชาติและปริมาณที่ขายได้ ทั้งนี้แม้ว่าการลงทุนทำลูกชิ้นไก่และ

ขนมเปียกปูนกะทิสดจะใช้เงินทุนไม่มาก แต่อาหารเหล่านี้ไม่สามารถเก็บไว้ได้นาน หากชาวประมงขายได้น้อย หรือมีอาหารที่ขายไม่หมดเป็นจำนวนมาก อันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ในช่วงที่เพิ่งเริ่มขายยังไม่เป็นที่รู้จักของคนในชุมชน/ท้องถิ่น คนในชุมชน/ท้องถิ่นไม่มั่นใจว่าอาหารจะอร่อยหรือไม่จึงไม่กล้าซื้อ อาจเป็นเหตุทำให้ชาวประมงประสบกับภาวะขาดทุนได้อีกทั้งเงินทุนของชาวประมงนั้นมีจำกัด ดังนั้นการตัดสินใจนำเงินทุนมาลงทุนทำลูกชิ้นไก่และขนมเปียกปูนกะทิสด จึงก่อให้เกิดค่าเสียโอกาส เพราะชาวประมงสามารถนำเงินทุนไปใช้จ่ายในส่วนอื่นได้

สรุปผลการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการความรู้ด้านการทำอาหารที่ครัวเรือนชาวประมงต้องการ รวมทั้งจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องที่ครัวเรือนชาวประมงมีความต้องการมากที่สุด 2 อันดับแรก และประเมินความพึงพอใจของชาวประมงจากการเข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ หลังจากนั้น 6 เดือนได้ติดตามว่า ชาวประมงได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการไปใช้ประโยชน์อย่างไรบ้าง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ครัวเรือนชาวประมงมีความต้องการความรู้ในเรื่องการทำลูกชิ้นไก่มากที่สุด และการทำขนมเปียกปูนกะทิสดในอันดับรองลงมา โดยคาดว่าจะนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประกอบอาชีพเสริม จึงได้จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องดังกล่าว ซึ่งชาวประมงมีความพึงพอใจจากการเข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการโดยภาพรวมในระดับมากที่สุด รวมถึงในทุกด้านและทุกประเด็น อย่างไรก็ตามชาวประมงทั้งหมดไม่ได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการไปใช้ในการประกอบอาชีพเสริมตามที่คาดหวังไว้ในเบื้องต้น แต่มีชาวประมงเกือบครึ่งที่นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ทำอาหารเพื่อรับประทานภายในครัวเรือน ทั้งนี้เนื่องจากมีปริมาณการสั่งซื้อผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากกระจูดมากขึ้น แต่มีชาวประมงส่วนหนึ่งได้นำความรู้ไปใช้ทำอาหารเพื่อรับประทานภายในครัวเรือน อีกทั้งยังได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับให้แก่บุคคลแวดล้อม

จากผลการวิจัยสามารถเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมได้ดังนี้

1. การดำเนินโครงการให้ความรู้ในลักษณะนี้ควรดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน/ท้องถิ่น และขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตามยุทธศาสตร์ชาติ เช่น การสอน (coaching) โดยการสาธิตวิธีประกอบอาหารและให้ปฏิบัติจริงในเรื่องการเพิ่มมูลค่าปลาหรือสัตว์น้ำที่จับได้โดยการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ข้าวเกรียบ ขนมปั้นขลิบ เป็นต้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากกระจูด การออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ตามแนวคิดด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การตลาดสินค้าอาหาร
2. ก่อนการดำเนินโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการควรทำการสำรวจความต้องการของกลุ่มเป้าหมายก่อนทุกครั้ง เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง รวมทั้งควรมีข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย เช่น อายุ ประสบการณ์ ความรู้ เพื่อนำไปใช้ประกอบการออกแบบการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล นั่นคือ ผลประโยชน์ที่ได้รับมากกว่าต้นทุนที่สูญเสียไป และบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการที่กำหนดไว้
3. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนด้านเงินทุนและนักวิชาการ เพื่อจัดโครงการบริการวิชาการหรือโครงการฝึกทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับปัญหาของชุมชน/ท้องถิ่นบนพื้นฐานของทุนการดำรงชีพที่มีอยู่ รวมถึงคำกล่าวที่ว่า “ช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยตนเองได้” และภายใต้ความเชื่อที่ว่า “แต่ละบุคคลสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองจนสามารถพึ่งพาตนเองได้” ซึ่งจะช่วยให้ชาวประมงได้มีความรู้และทักษะติดตัว สำหรับนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคตหรือในยามจำเป็น และควรมีการติดตามผลเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการนำความรู้ไปใช้อย่างแท้จริง และช่วยแนะนำชาวประมงที่ยังประสบกับปัญหาหรือข้อจำกัดต่าง ๆ นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ และส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคล/กลุ่มที่มีอาชีพประเภทเดียวกันทั้งในและนอกชุมชน/ท้องถิ่น
4. หากชาวประมงต้องการทำลูกชิ้นไก่และขนมเปียกปูนกะทิสดเป็นอาชีพเสริมหรือทำในเชิงพาณิชย์ เพื่อเสริมสร้าง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ควรมีการสอบถามหรือพูดคุยกับลูกค้าเกี่ยวกับความพึงพอใจในคุณลักษณะที่สำคัญ เช่น รสชาติ กลิ่น เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประกอบการพัฒนาสูตรหรือปรับปรุงรสชาติให้เป็นสิ่งที่พึงพอใจของลูกค้าโดยส่วนใหญ่ รวมทั้งมีสุขลักษณะที่ดีในการผลิตอาหาร

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ตำบลนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ที่อำนวยความสะดวกในการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ รวมถึงชาวประมงที่ให้ความร่วมมือในการรวบรวมข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

- กานดา จันทร์แย้ม. 2556. *จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮาส์.
- จักรพงษ์ จิระแพทย์, ทวี บุญภิรมย์, ทศนีย์ รัตไว้ และไชเดน อาแวเต๊ะ. 2556. ความต้องการฝึกอบรมวิชาชีพด้านการเกษตรของประชาชน ตำบลตันหยงลิมอ อำเภอรันแรง จังหวัดนราธิวาส. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์* 5(2): 57-66.
- จำนงค์ จุลเอียด. 2552. การฝึกอบรมเกษตรกรหลักสูตรวิชาชีพเกษตรกรรมระยะสั้นต่อสัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติตามหลักเกษตรอินทรีย์. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์* 1(2): 114-125.
- จุฬา พิรพัชระ. 2550. การถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนเพื่อพัฒนาอาชีพเดิมและสร้างอาชีพใหม่. *วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร* 1(2): 233-242.
- ชูชัย สมบัติไกร. 2554. *จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ*. กรุงเทพฯ: วี.พรีนซ์ (1991).
- ชูชัย สมบัติไกร. 2556. *การฝึกอบรมบุคลากรในองค์การ*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: วี.พรีนซ์ (1991).
- ฐิระ ประवालพฤษ. 2538. *การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม*. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.
- ธานินทร์ ศิลปจารุ. 2555. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS. พิมพ์ครั้งที่ 13. นนทบุรี: เอส. อาร์. พรีนติ้ง แมสโปรดักส์.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศ์. 2547. *การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: สิริลักษณ์การพิมพ์.
- นรินทร์ จุลทรัพย์. 2544. *กลุ่มสัมพันธ์สำหรับการฝึกอบรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. สงขลา: ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- บุญธรรม จิตต์อนันต์. 2536. *ส่งเสริมการเกษตร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญหลั่น กุลวิจิตร. 2560. สื่อบุคคลกับการส่งเสริมการเกษตร 4.0. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* 10(3): 24-47.
- พนิต เข้มทอง. 2528. *การศึกษาสำหรับเกษตรกร*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรสุลย์ นิลวิเศษ และพจน์ พรหมบุตร. 2546. กลยุทธ์การส่งเสริมอาชีพเกษตรกร. ใน *การศึกษาเกษตรและการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร หน่วยที่ 9-15*. พิมพ์ครั้งที่ 8. น. 103-148. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- ภาณุภา แจ่มดอน. 2551. กระบวนการเข้าสู่อาชีพและสภาพการทำงานของผู้รับงานไปทำที่บ้าน: กรณีศึกษาผู้รับงานไปทำที่บ้านในกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าชุมชนจิตถาวรณ เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร. *ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม*.
- มนัส ชูผกา, อีรุดดี บุญยโสภณ, คณิต เฉลยจรรยา และสุภัททา ปิณฑะแพทย์. 2559. การพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดความรู้ในอุตสาหกรรมโรงสีข้าว. *วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ* 26(3): 499-505.
- ล้นทม จอนจวบทรง และณธกร ธรรมบุญวิศ. 2556. การถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่น: กรณีศึกษาการถ่ายทอดความรู้ฝึกบ้านของภาคตะวันออก. *วารสาร มจร.วิชาการ* 17(33): 117-128.
- วัฒนาภรณ์ ไชครัตนชัย, พรพล รมย์บุญกุล, หงส์วรินทร์ ไชยวงศ์ และเมตตา อภัยรัตน์. 2560. การถ่ายทอดเทคโนโลยีเบเกอร์เพื่อสุขภาพโดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่* 9(4): 257-273.
- วิจิตร อาวะกุล. 2535. *หลักการส่งเสริมการเกษตร*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- วิบูลย์ บุญยธโรกุล. 2545. *คู่มือวิทยากรและผู้จัดการฝึกอบรม*. กรุงเทพฯ: ด้านสหวิชาการพิมพ์.
- ศิริพร จิรพัฒน์กุล. 2555. *การวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาล: ระเบียบวิธีวิจัยและกรณีศึกษา*. กรุงเทพฯ: วิทยพัฒน์.
- สมคิด บางโม. 2549. *เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: วิทยพัฒน์.
- สมิต สัชฌุกร. 2547. *เทคนิคการสอนงาน*. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. 2560. พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558. กรมประมง. https://www.fisheries.go.th/law/web2/images/PR_2558/1-25-20-9998-update.pdf (1 มกราคม 2562).
- สิทธิโชค วรรณสันติกุล. 2546. *จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์*. กรุงเทพฯ: เม็ดทรายพรีนติ้ง.
- อังคณา เรืองชัย. 2555. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้น เรื่อง การทำน้ำสมุนไพรเพื่อเป็นอาชีพเสริมในครอบครัว. *ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเทคโนโลยีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี*.
- Silverman, R. E. 1975. *Psychology*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Wathne, K., Roos, J., and Von Krogh, G. 1996. Toward a theory of knowledge transfer in a cooperative context. In *Managing Knowledge Perspective on Cooperation and Competition*, G. Von Krogh, and J. Roos, ed. pp. 55-81. London: SAGE Publications.
- Zeus, P., and Skiffington, S. 2002. *The coaching at work toolkit: a complete guide to techniques and practices*. New York: McGraw-Hill.

วันรับบทความ (Received date) : 3 ม.ค. 62

วันแก้ไขบทความ (Revised date) : 20 มี.ค. 62

วันตอบรับบทความ (Accepted date) : 17 มิ.ย. 62